

Összességében elmondható, hogy a szerzők hosszabban-rövidebben, de nemcsak magyar viszonylatban gazdagították a nyelv- és névföldrajzi ismereteket, hanem egyben nemzetközi kitekintést is nyújtottak – a kötet címéhez méltó módon: valóban határtalanul.

KAPOSI DIÁNA

Eötvös Loránd Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

Familiennamen zwischen Maas und Rhein [Családnevek a Maas és a Rajna között]

Szerkesztők: PETER GILLES – CRISTIAN KOLLMANN – CLAIRE MULLER
Luxemburg-Studien 6. Peter Lang, Frankfurt am Main, 2014. 227 lap

A kötetben, mely mind a nyelvészek, mind a kultúrtörténészek számára haszonnal forgatható, egy 2011-ben a Luxemburgi Egyetemen megrendezett konferencia (Családnevek a Maas és a Rajna között. Etimológiák, nyelvi kontaktus, térképi ábrázolás) zömmel német nyelvű előadásainak szerkesztett változatai olvashatók.

A kiadvány előzményeit és születését bemutató rövid előszót (7–8) követő első tanulmányban PETER GILLES az egykor német befolyás alatt álló nyelvterületen kialakult jellegzetes családnévállományt mutatja be a mintegy 2500 nevet tartalmazó luxemburgi családnévatalasz és névkönyv egyes eredményei alapján (9–37). A módszertan és az alapul szolgáló adatok ismertetése után ezt a néhány kiválasztott eredményt részletezi: a migrációs okokból létrejött specifikus névkombinációkat, a standard felnémet és a helyi moseli frank nevek egymás mellett élését, a meghatározott névképzési módok (latinizálás, kicsinyítés, az apai nevek rövid formájából képzett nevek) iránt megfigyelhető preferenciát, végül bizonyos írásbeli jegyeket mint a régebbi rögzítési hagyomány jeleit. Az irodalomjegyzéket követően a függelékben néhány névcikk olvasható mutatványként a névkönyvből, továbbá itt kapott helyet nyolc térképlap is.

CRISTIAN KOLLMANN írása (39–67) a luxemburgi családnevekben kimutatható, különösen az írásmódot és a fonológiát érintő regionalizmusokat elemzi etimológiailag egyértelmű példák és azok térképi ábrázolása segítségével (a függelékben 20 térkép található). Az írásmódot illetően az *ae*, *oe*, illetve a mássalhangzó vagy diftongus utáni *ck*, *tz*, *ff* betűkapcsolatokat emeli ki mint luxemburgi jellegzetességeket. A fonológiai jellemzőkről szólva azt állapítja meg, hogy a regionális nyelvi sajátosságok csak akkor tudtak megjelenni, ha azok lehetőleg egy nagyobb nyelvjárásterület sajátjai voltak, így az adott családnevek megszilárdulásának időpontjában még nem számítottak a mai értelemben „nyelvjárásinak”. Végül tanulságként pedig azt szűri le, hogy egyértelmű regionalizmusok nem mutathatók ki, inkább csak tendenciák, amelyek keletről nyugat felé egyre erősebbek, és túlmutatnak a luxemburgi határokon.

Szintén fonológiai-grafematikai alapú elemzést végez CLAIRE MULLER francia nyelvű tanulmányában (69–97), amelyben a francia családnevek germanizálódásának jeleit és azok regionális hatókörét mutatja fel a Luxemburgi családnévatalasz példáinak és 24 szövegközi térképlapnak a segítségével. A jelenségek, amelyeket eleméz: a [j] réshanggá

válása, egyes zöngés mássalhangzók szóvégi zöngétlenedése, az [s] zár-rés hanggá válása, a [wa] < [ua:] diftongus megnyúlása, valamint a nazális magánhangzó helyettesítése egy magánhangzó + [ŋ] kombinációval. Legfőbb konklúziója az, hogy a német hatás alatt elég sok fonetikai-fonológiai változás érte a francia eredetű családneveket ezen a területen, mégsem maguk a változások a specifikusak, hanem azok írásbeli megjelenítésének fel-tűnő gyakorisága.

WALTER AMARU FLORES FLORES tanulmánya (99–124) az 1815 előtti luxemburgi terület mai névkincsét kívánja felmérni. A vizsgált régió három részre tagolódik: a mai Luxemburgra, a történelmi Luxemburgra és német összehasonlítási alapként a mai Németországnak egy olyan területére a történelmi határtól keletre, amely sosem tartozott Luxemburghoz. A foglalkozásnevekből és a származási nevekből képzett családnevek részletesebb elemzése relatíve egységes képet rajzol ki a leggyakoribb nevek motivációját, illetve a birtokos esetben álló foglalkozásnévi eredetű családnevek elég magas számát illetően, bár elmondható, hogy keleten nem húzható meg igazi határvonal. A foglalkozásnevekből alakult családnevekkel kapcsolatban kijelenthető, hogy míg Németországban igen gyakoriak az összetételek, a történelmi és így a mai Luxemburg területén is viszonylag ritkák; a mai luxemburgi határt követi viszont a névelős/prepozíciós foglalkozásnevekből, illetve a származási nevekből alakult családnevek területe. A tanulmányt a nyolc ábrát és a három vizsgált régió 500-500 leggyakoribb családnevét tartalmazó függelék egészíti ki.

JEAN-CLAUDE MULLER genealógiai megközelítésű írásának (125–139) első részében egy valódi luxemburgi sajátosság kerül előtérbe, a családnevek mellett a lakóhelyre utaló háznevek (oikonimák vagy domonimák) használata, ám ezeket indoklás nélkül kizárja a későbbi vizsgálatokból. A második rész esettanulmányokat ismertet néhány konkrét, a német és francia nyelvterület keveredéséből adódó névkettőzés alapján. A harmadik részben a családnevekre mint regionális származási megjelölésekre hoz példákat – köztük a *Croat – Cravatte – Horvath* névhármast –, amelyekből valószínűsíthető, hogy a régi területi hovatarozási megjelölések lehettek a családnevek forrásai. A függelékben négy térkép emel ki néhány adatot.

JEAN GERMAIN tíz diagrammal szemléletessé tett, francia nyelvű írásában (141–155) a „két szótag törvényének” nevezett morfológiai ökonómiára hoz két példajelenséget, amelyek a vallóniai francia családnevek többségének képzésmódját érintik. Az első esetben úgy keletkeznek családnevek a kicsinyítő képzős keresztnevekből, hogy az utóbbiak hangsúlytalan (első vagy utolsó) szótagja elmarad (ilyen például a *Sébastien* > *Bastin*, *Bastien* rövidülés). A tanulmány második része azt vizsgálja, hogy az eredetileg ragadványnévként használt elemhez milyen feltételek mellett tapad hozzá a névelő vagy az előljárószó a családnévvé váláskor.

ANN MARYNISSEN huszonegy térképpel illusztrált tanulmányából (157–184) kiderül, hogy Belgiumban, ahol egyszerre van jelen a germán és az újlatin nyelvcsalád, annyiban tapasztalható törésvonal a flamand és wallon családnevek tekintetében, hogy az előbbieket alapvetően holland, az utóbbiakat pedig francia közsavakból képzik, de a családnevek képzésmódja mindkét területen nyilvánvaló párhuzamokat mutat. A függelékben a leggyakoribb száz családnév alapján az egyes belga provinciákban és Brüsszelben előforduló névmotivációk (egyénevek, foglalkozásnevek, lakóhelynevek, származási nevek, névátvittek és Brüsszelben a külföldi nevek is) százalékos aránya olvasható.

KATHRIN DRÄGER és KONRAD KUNZE írása (185–207) a Német családnévátlasz készülő hatodik, patronimákat tartalmazó kötetének a koncepcióját mutatja be a Rajna bal partjáról hozott példák alapján (tizenhét szövegközi térképpel). Ezek segítségével két jellemző, az okokat tekintve még nem teljesen tisztázott jelenséget emelnek ki a Rajna és a Maas közti egységes kultúrrégióból. Az egyik legjellemzőbb vonás egyrészt, hogy a patronimák igen gyakran gyenge birtokos esetben állnak (*-en* végződés), pl. *Hansen, Theisen, Grethen*. Másrészt gyakori, hogy a német patronimák latin birtokos esetben kerülnek: *Lamberti, Winandy, Conradi* stb. Ezek a Rajna középső vidékein koncentrálnak, és nyugat felé egyre nagyobb számban jellemzőek. Az írásmódban pedig – szintén nyugat felé egyre nagyobb arányban – az *y*-os változat dominál az *i*-s felett.

FABIAN FAHLBUSCH és RITA HAUSER tizenegy térképpel illusztrált tanulmánya (209–226) arra mutat rá, hogy sok, különösen csak egy-egy régióban elterjedt vagy eddig nem kutatott nevet hiába keres az olvasó a már hozzáférhető névtárakban, így szükséges egy olyan névtár elkészítése, amely összefoglalja, szükség esetén pedig felülbírája az eddigi eredményeket. Ilyen lehet a 2011-ben indult, Németország digitális családnév-szótára című projekt, amelynek keretében 24 év alatt több mint 250 000 névcikket igyekeznek majd megbízhatóan kidolgozni. Minden, legalább 10 tokenes (azaz ennyi telefonkönyvi bejegyzéssel bíró) családnévet és azok ennél kevesebb tokenet számláló alváltozatait is fel kívánják venni a névtárba. Az írás egy ilyen lexikon lehetőségeit, céljait foglalja össze, különös tekintettel a holland–belga–luxemburgi–francia–német határregió neveire, amelyek közül néhánynak az első kidolgozását vagy újraértelmezését hozzák példaként.

Az igényesen szerkesztett, a megértést segítő térképekkel, diagramokkal gazdagon ellátott kötet betekintést nyújt egy nyelvi szempontból különleges, hazánkban talán kevésbé ismert terület családnévkincsének legfőbb jellegzetességeibe. Az írásokból leszűrhető közös tanulság, vagyis az, hogy a neveknek kizárólag a mai politikai határokon belüli vizsgálata sokszor nem célravezető, a magyar kutatók számára is ismerős lehet.

KOZMA JUDIT
Magyar Tudományos Akadémia
Nyelvtudományi Intézet

**AXEL LINSBERGER, Wiener Personennamen. Ruf-, Bei- und
Familiennamen des 15. Jahrhunderts aus Wiener Quellen
[Bécsi személynevek. 15. századi egyén-, ragadvány- és családnevek
bécsi forrásokból]**

Schriften zur Deutschen Sprache in Österreich 41. Peter Lang, Frankfurt am Main, 2012.
786 lap

1. A 15. századi bécsi személyneveket bemutató német nyelvű monográfia három nagy (A, B és C betűvel jelzett) részre, azokon belül pedig decimális fejezetekre tagolódik. A könyv A részét a bevezetés és az alapvetések összefoglalása (15–51) teszi ki. Ennek 1. fejezetében (15–17) a kutatás jelenlegi állásának és szükségességének a leírása olvasható,